

KOLARMINNEN

Text och foto: Per Taaveniku, Österby

En verksamhet, som numera är nästan bortglömd, pågick under sommaren 1952 i Södra Harads. Närmare bestämt på ett område, som i folkmun benämndes "Kilen". Kilen är, som namnet säger, en kilformig del av dåvarande Svanö AB: s skogsinnehav. I dag är ägaren Sveaskog, d.v.s. staten.

I regi av Axel Blomqvist kolade vi ett antal milor där under försommaren. Senare kolade vi även någon mila på norra sidan i Bovallen. Där huserade vi i ett ödehus, vars ägare hette Danielsson.

Vi var, förutom Axel, Göte Johansson från Österby och skrivaren av dessa rader. Dessutom hjälpte Götes bror Vigner till vid nedmonteringen av dessa timmerbyggnader, som sedan omvandlades till träkol.

Vi rev alltså gamla timmerhus, som Axel hade köpt i byn för, som man kan anta, en billig penning. Antagligen ansågs rivningen av dessa timmerbyggnader som en saneringsåtgärd. I dag skulle de förmodligen ha blivit skonade, och kanske rentav upprustade. All rivning skedde uteslutande med handkraft. Verktygen var spett, bräckjärn, yxa och såg. Göte var allmänt känd som en kraftkarl, och det fick Vigner och jag se bevis på många gånger.

Efter rivning och transport till Kilen tog så uppsågningen vid. Allt timmer kapades i lika längder med bågsåg. Motorsågen hade inte gjort sin entré ännu. En dag när vi drog bågsågen, hörde vi ett fruktansvärt dån, jämförbart med artilleri eller ett våldsamt åskväder. Förklaringen kom efter någon sekund, när en rote J 29: or (flygande tunnor) stök fram tätt över trädtopparna. Antagligen hade den tidens piloter stort nöje av uppståndelsen som de orsakade. Sedan dess har allt buller och oväsen ökat så mycket, att tystnad väcker större uppmärksamhet.

Efter idogt arbete med byggandet av milan, som sist av allt stybbades, blev det så äntligen dags att tända den. Det var smått spännande att se om allt fungerade rätt. Men Axel kunde sin sak, och efter ett tag sveptes området in i en fet rök, som lade sig efter marken. Evenemanget beskådades av intresserade bybor.

Efter den lyckade starten fick milan, under noggrann bevakning, kola några dygn. Kolningstiden står i proportion till milans storlek, som åtminstone då mättes i famnar.

Vetenskapligt sett är kolning torrdestillation. Det innebär, att milan ska brinna med ett minimum av luft (syre), så att i stort sett endast fukten drivs ut ur veden.

Under tiden som kolningen pågår, måste milan bevakas, så att förbränningen inte blir för häftig, så att milan börjar "slå", d.v.s. bränner hål i toppen. För att minska risken, klubbas toppen då och då, för att kunna hitta eventuella sättningar.

Som säkerhet hade vi uppe på milan en hög med kluven björkved, en hög med kolstybb, klubba, spade och en stång som nådde tvärsöver milan. Stången var en räddningsplanka om man skulle trampa genom. Dessa säkerhetsanordningar kom också till användning vid ett tillfälle. Axel hade, som generös arbetsgivare, åtagit sig ensamvakt natten mot söndagen. När Göte och jag efter kvällens begivenheter var på väg hemåt, beslöt vi att göra ett besök hos Axel. Vi såg på långt håll, att milan hade slagit, med en eldkvast upp från toppen. Det hängde på några få minuter att rädda milan. Antagligen är Göte och jag de enda kolare, som har arbetat i mörka kostymer, vita skjortor och slippers. Hålet på toppen fylldes kvickt med ved, som dämpade elden. Sedan på med kolstybb som klubbades, för att få tätt. Det visade sig att Axel i ensamheten hade somnat, men efter detta tillbud hade vi alla lätt att hålla oss vakna. Våra kläder, som fått en enhetlig svart nyans, krävde vissa saneringsåtgärder efteråt.

Senare under sommaren kolade vi även någon mila i Bovallen. Om jag inte minns fel, så var det en sexkantig loge, som fick bestå kolveden. Som tidigare nämnts, så logerade vi i ett ödehus, som låg mittemot kolbotten, på andra sidan vägen. När milan hade "kolat ut", fick den stå och svalna något dygn före rivning. Den delen av verksamheten var tämligen varm, och vi gick bokstavligen på glödande kol. Vi hade bunkrat upp vatten för eftersläckningen, eftersom kolen lätt fattade eld, när de kom ut i luften. Efter rivningen fatades kolen i häckar ("stigar" om ca 2m³) för transport till Gullträsk och sedan per järnväg till köparen.

Transporten ombesörjdes av Göte Anderssons i Norra bredåker. Hans lastbil, en STEYR med dieselmotor, var så högljudd, att samtal i förarhytten under rull var omöjligt. En decibelmätare hade nog aldrig återhämtat sig efter en mätning. Dagens lastbilar har en ljudkomfort nästan i personbilsklass.

Hur det ekonomiska utfallet blev för Axel vet jag inte, men antagligen blev det inga förmögenheter. För Göte och mig var dock inkomsten

egentligen bra efter den tidens förhållanden. Vi hade 150 kr per vecka i handen, men veckoarbetstiden innehöll också en del övertid.

En varm sommarlördag skulle Göte och jag, med hjälp av Luleälven förvandla oss till vita män. Ett rejält åskväder utgjorde inget hinder. Vi blev väl inte riktigt vita, men vattnet blev definitivt mörkare.

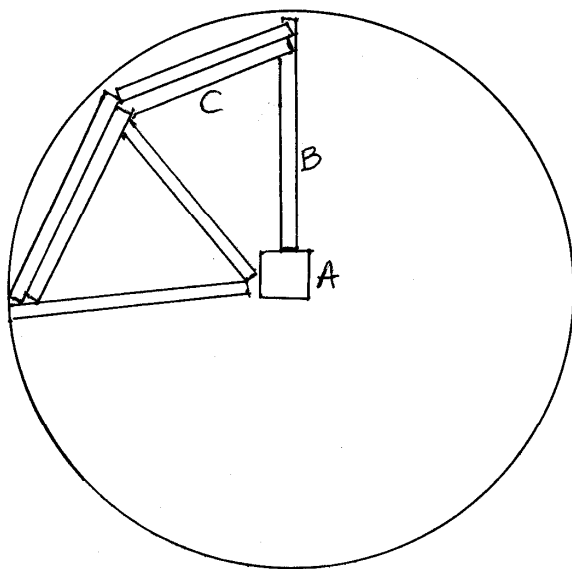
Kolningsepoken avslutades på Kilen med några milor på höstkanten. Någon kolarromantik à la Dan Andersson upplevde vi inte, men Helfrid Wiklund som trivdes med, och hade ett stort hjärta för, ungdomar, och även besatt en poetisk ådra, skrev ett långt epos på rim. Jag återger ett par strofer här, och dessa får också utgöra epilogen på denna berättelse.

***När kvällen kommer och bjuder vila,
då börja tankarna våra ila
till Svanökilen, där milan står,
och trenne gossar i röken går.***

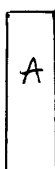
***Men Axel ensam vid milan kuttrar,
en sotig panna på elden puttrar,
och ugglan ropar sitt hohoho,
nu är det natt uti Sotebo.***

Med tack till Aina Lundqvist för lån av dikten Kolarvisan.

Botten (RöSTE) Uppi från

A Tändrör
B Stockar
C Brädor

Från sidan

X Luftinsläpp som
strups och stängs allt